

Kosztolányi Dezső ezideig
kötetben nem olvasható
írása. Megjelent az Új Idők
1924. november 2-i szá-
mában. Hafner Zoltán köz-
lése.

Az írók, amíg élnek, föl-föltűnnek itt-ott, telefonálnak kiadóiknak vagy barátjaiknak, sürgetik könyveik kiadását, s részük van bizonyos dicsőségben, melyet egy érdek méltányos egyensúlya hoz létre.

De ha meghalnak, furcsa dolog történik. Gyászbeszédnek hallatszanak, pár újságcikk is megjelenik, kurtább vagy hosszabb. Aztán a csönd következik el, egy év múlva, vagy tíz év múlva, sokszor már egy hét múlva is. Olyan erős, vad csönd, hogy szinte hallani lehet. Hiányzik személyes jelenlétük. „A távollevőknek soha nincs igazuk.” Magukra vessenek, miért távoztak el. Azt mondhatnám, hogy nálunk csak élő halhatatlanok vannak, és ezek többnyire nem az élhetetlen-halandókból kerülnek ki. A halhatatlanok, kik a földben pihennek, ritka kivételek.

Engem nem az bánt, hogy sírjukat elhanyagolják. Gyermekek regényesség ilyesmivel törődni. Hadd verje föl hantjukat a tövis meg a bojtortján, hadd szője körül fejfájukat a pók, a mulandóság takácsa, hadd vaduljon el fölöttük a rendetlen tenyészet. Még szép is az ilyen sír. Kócos, fésületlen, zöld fű-hajával olyan, mint egy zseni feje. Bánt azonban a felejtés gyorsasága és következetesége. Lélekben halnak meg, nagyon hamar. Be sem emelik kihűlt testüket a koporsóba, az élők máris továbbsietnek, legtöbbször, ki a munkájából nem ért rá barátkozni, még funerátora sem akad, s elmúlik anélkül, hogy összegeznék, mit alkotott, hogy elkészítenék a mérleget, a szellemi hagyatéki leltárt, hogy tudatossá tennék előttünk, mit ajándékozott nekünk, és mit jelentett. Szóval nincs irodalmi folytonosság.

Ma délután lámpagyújtás előtt sétálgatok dolgozószobámban, a könyvtár-polcok falai között. Aranybetűk ragyognak rám a félhomályból. Csupa olyan név, mely tegnap még ékesen csengett, de ma már az újabb nemzedék előtt idegen. Tóth Béla neve ötlik szemembe, ki vékony acéltollát úgy kezelte, mint pengét, s ma is példa lehet egyszerű, tiszta írása, mely utálja a tudálékos szövegeket és a német kacskaringókat. Cholnoky Viktor áll mellette fekete kötéseinek gyászruhájában, a túlvilág látnok költője és e világ szilaj gúnyolója. Lovik Károly egyedül szomorkodik, mint életében, a szeplőtelen író, csöndesen muzsikáló mondataival, magányos, úri ábrándjaival. Egy sarokban árulja a petrezselymet Tömörkény István, ki sajátos magyar „esprit”-t szikráztatott meg, s legalább annyira miénk, mint a franciáké Anatole France. Itt pedig egészen közel, Csáth Géza. Eredetiségéről, bátorságáról, koráért, tökéletes művészetéről másutt már köteteket írtak volna. Ő volt a magyar vidék vajákosa, torz alakokat, érdekes különcöket látott meg, álmokat hozott le a földre, lelki csodákat jelenített

meg, készen, öntudatos pontossággal. Bródy Sándor, egy irodalmi kor erjesztője, bujtogatója is ott vesztegel, elhagyottan. Mind meghaltak. Ki régebben, ki korábban. De ma már úgyszólván egyidősek, egyformán meghaltak.

Ki beszél róluk? Ki emlegeti őket szóban vagy írásban? Ki ápolja kertjeiket? Tombol a pajtási kritika, a cimboraság, s ők hallgatag nyugosznak egymás mellett, könyvtáram kriptájában. Az irodalmi csöcselék, a szürkekék tábora, mely indián lármával, politikai szenvedélyektől fűtötten véresre tapsolja tenyerét bálványai előtt, nem juttathat nekik egyetlen percet sem, de még egy Aranyestélyre, egy Mikszáth-, vagy Gárdonyi-délelőttre sem marad ideje. Amíg teljesen besötétedik, egyedül azon töprengnek, hogy mi lehet ennek az oka.

Azt hiszem, mindenekeelőtt az, hogy a föntiek előkelő szellemek voltak, és nem politizáltak. Itt — és ezt számos eset világíthatná meg — csakis a pártpolitika mozgat meg tömegeket, s a műveltség híján jórészt azokból alakul ki az irodalmi közönség is. Ez megköveteli a maga írójától, hogy elcsépett jelszavakat hirdessen, például ilyesmit: „lesz ez még másképp is”, vagy „harcolok az igazságért”. Ha egy író van oly korlátolt, vagy rosszhiszemű, hogy ezeket pirulás nélkül vállalja, s az általános ellenzéki szellemre számítva egy életen át beszél az ő apostolságáról, melynek mivoltát tisztázni fölösleges, az ő üldözött voltáról, mely csak abban áll, hogy folyton róla vitáznak, akkor az emberek hajlandók őt igazolni. Lélektani játék az, mely mindég bevált. Egy politikai érdekkör fölkap egy nevet, a másik politikai érdekkör szintén magának követeli, aztán e kocódások, tusák, torzsalkodások zajából keletkezik a művészetben nem válogatós politikusok értékmegállapítása, a szomorú félreértéseknek az a tömege, melyet dicsőségnek neveznek, de tulajdonképp csak divat. A divat jellegéhez az is hozzátartozik, hogy csak egy portékára terjed ki az érdeklődése, arra, amit véletlenül eléje tesznek, amit mindenki visel, amit szokás és illendőség jónak tartani, de választásra, ítéletre, önálló ízlésre képtelen. Innen értem meg, hogy az én halottaim miért oly egyedüliek. Magasan felette álltak a tömegeknek. Csak dicsőség illeti meg őket, nem divat. Ma pedig, valljuk be őszintén és töredelmesen, csak divat van, de irodalom nincs. Az igazi költők és írók, kik pusztán csak költők, írók akartak maradni, embert látni, lelket idézni, viaskodni azzal a végtelennel, melyet magukban hordoznak, elvesznek az irodalmi kortesek lármájában. Ők az üldözöttek, életükben és holtukban, kik ezt sohasem állították magukról.

Erről gondolkozom ma délután dolgozószobámban. Leírom, hogy talán mások is gondolkozzanak róla.